

Branles de Bourgogne & de Champagne

De branle is van origine een Franse dans. De term is etymologisch afgeleid van het werkwoord “branler” wat volgens de Larousse dictionnaire “heen en weer wiegen” betekent¹. Andere benamingen zijn ook bransle, brande, brant, brando, bralle of brawl. In de literatuur voor renaissanceluit vinden we een vijfhondertal branles terug. De branle was heel populair ten tijde van de Franse koning Henri III (1551-1589). In het geboortejaar van deze koning, in 1551, verscheen in Parijs het “*Premier livre de tabulature de luth, contenant plusieurs motetz, chansons, fantasies, pavanés, gaillardes, almandes, branles, tant simples qu'autres: le tout composé par Adrian Le Roy*”. De “*Orchésographie et traicte en forme de dialogue, par lequel toutes personnes peuvent facilement apprendre & practiquer l'honneste exercice des dances. Par Thoinot Arbeau demeurant a Langres*” werd gepubliceerd in 1589, het jaar waarin Henri III vermoord werd. Dit laatste boek is een bron van onschatbare waarde in verband met de verschillende soorten renaissancedansen. We leren bijvoorbeeld dat er verschillende soorten branles bestaan, onder andere de branle simple, branle double, branle des cheveux... Sommige branles verwijzen naar plaatsen, zoals bijvoorbeeld onze branle de Bourgogne en branle de Champagne, maar ook de branle de Poictou, branle de Hault Barrois, branle de Malta...

Branles waren oorspronkelijk eerder volksdansen die soms in een ketting maar meestal in een kring werden gedanst. Al vroeg danste men ze ook aan het hof. Iedereen danst dezelfde passen en men geeft elkaar de hand. De danspassen bestaan uit simple en double die zowel naar links als naar rechts worden uitgevoerd. Men begint met een reverence, een soort buiging, waarop dan pïeds en l'air en grèves volgen. Het geheel wordt begeleid met trom en fïjfer, een éénhandsfluit aangezien beide instrumenten slechts door één muzikant worden bespeeld. Soms wordt er ook viool gespeeld. Vaak worden branles gebundeld in suites. Zo begint men met een branle double, ook branle commun genoemd, daarna een branle simple gevolgd door een branle gay. Tenslotte eindigt men met een branle de Bourgogne, door sommigen ook branle de Champagne genoemd². Arbeau vertelt verder nog dat de ouderen de branle double en branle simple dansen, de jonggetrouwden de branle gay en tenslotte de jongsten (zij die nog niet getrouwd zijn) de branle de Bourgogne³.

De eerste branles in de luitliteratuur vinden we terug in “*Dixhuit basses dances*” uitgegeven door Pierre Attaignant in 1530. De eerste branle de Champagne onder die naam verschijnt bij Phalèse in 1549. Voor de branles de Bourgogne moeten we wachten tot 1551. Van de branle de Bourgogne zijn er grosso modo twee stammen waarvan de eerste begint bij Adrian Le Roy. In zijn “*Premier livre de tabulature de luth*” staan negen branles de Bourgogne. Drie van deze negen branles vinden we in 1563 ook bij Phalèse, die de volledige set van negen branles nog eens uitgeeft in 1568 en 1571. In 1573 drukt Jobin de eerste drie branles de Bourgogne, waarbij hij de eerste van enkele bijkomende diminuties voorziet. En tenslotte in 1591 zien we bij Waïssel de eerste en de derde branle nog eens opduiken⁴.

Alle versies zijn nagenoeg identiek, afgezien van de diminuties bij Jobin. Le Roy en Phalèse gebruiken beide de Franse tabulatuur terwijl Jobin en Waïssel de Duitse tabulatuur bezigen.

¹ Larousse, dictionnaire de Français en ligne, www.larousse.fr (geraadpleegd op 13/09/2024)

² In Phalèse 1563, Jobin 1573 en Waïssel 1591 worden de Branles de Bourgogne trouwens steeds gevolgd of voorafgegaan door een Branle de Champagne.

³ Orchésographie, Thoinot Arbeau, 1589, p.69

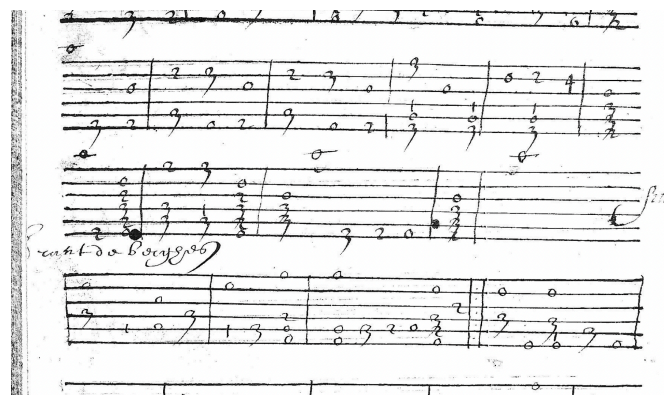
⁴ Theatrum Musicum, Phalèse 1563; Luculentum theatrum musicum, Phalèse 1568; Theatrum Musicum, longe amplissimum, Phalèse 1571; Das ander buch newerlessner kunstlicher Lautenstück, Jobin 1573; Tabulatura Allerley künstlicher Preambulen, Waïssel 1591; Versies voor cittern worden hier niet apart vermeld.

Een speciale vermelding verdient het luitmanuscript van Pierre de Pouille van rond 1609-1615. De “Brant de berghes” op f.35v herneemt in het vijfde deel de derde branle de Bourgogne van Le Roy. Dit manuscript, dat zeker nog om meer onderzoek vraagt, staat vreemd genoeg in Italiaanse tabulatuur. De “Brant de berghes” is bovendien identiek aan het gelijknamige stuk in een proefdruk van rond 1575 voor een verloren gegaan luitboek van... Phalèse⁵. En zo is de cirkel weer bijna rond. Een tweede stam met veel kortere branles de Bourgogne begint eveneens bij Phalèse, maar dan in zijn Thesaurus musicus uit 1574⁶. Een van deze branles vinden we ook terug in het Dallis-luitboek dat dateert van rond 1583 en trouwens een sterke band heeft met de Lage Landen⁷.

De branles de Champagne in de latere drukken van Phalèse, Jobin en Waissel bestaan uit verschillende korte thema's en lijken afgezien van kleine details zeer sterk op elkaar⁸. De versie in het luitboek van Thysius is eenvoudiger, terwijl die in Phalèse 1549 en in D-LEm Ms.II.5.32b veel korter zijn en een ander thema hebben⁹.

Hieronder staan alle branles de Bourgogne en branles de Champagne, voor de gebruiksvriendelijkheid in Franse tabulatuur genoteerd. De eerste strofe van de eerste branle de Bourgogne van Le Roy komt melodisch overeen met de tweede zin van “Tant vous allez douce Guillemette” in het luitboek uit 1584 van Emanuel Adriaenssen. Het begin van de tweede branle vertoont veel gelijkenissen met de bekende branles de villages bij Robert Ballard en Jean-Baptiste Besard¹⁰. De “Brant de berghes” van bij de Pouille is oorspronkelijk zonder ritmische aanduidingen genoteerd. De ritmische toevoegingen zijn gebaseerd op de versie in NL-M Coll.169 I-4, de proefdruk van Phalèse. De maatstructuur van het origineel is behouden en waar nodig aangepast met onderbroken maatstrepen.

Veel speelplezier.

F-Pn Rés.941 (Pierre de Pouille), f.35v [B]rant de berghes

⁵ Tabulatura de leuto, F-Pn Rés.941 (Pierre de Pouille); In het Rijksarchief van Maastricht worden enkele folies uit een proefdruk bewaard voor “Raphaelis Violae Carminum pro testudine” (1575) of “Carmina in testudine” (1578)(NL-M Coll.169 I-4). Beide drukken van Phalèse zijn echter verloren gegaan. De proefdruk bevat ook een fragment van de branle de Champagne. Zie verder ook het artikel van dr.Godelieve Spiessens in Geluit 44 van 2008: “Raphael Viola, 16de-eeuwse luitcomponist herbekeken”. Zie ook Prof.dr.Jan W.J.Burgers en KVMN, The Lute Music Published by Pierre Phalèse, 2023.

⁶ Opmerkelijk is dat de 4.Branle [d'Arras] in Phalèse 1574, f.83r bijna identiek aan de second Branle de Bourgogne van Adrian Le Roy.

⁷ Thesaurus musicus, Phalèse 1574; IRL-Dtc 410/I (Dallis). Ook verschillende branles d'Arras komen in beide bronnen voor.

⁸ Het thema van de 4.Branle de Champagne bij Waissel wijkt echter af.

⁹ Carminum quae chely vel testudine canuntur, Liber primus, Phalèse 1549; D-LEm Ms.II.5.32b (1555-1560) bevat handgeschreven toevoegingen bij drie samengebonden boeken met werken van Orlando di Lasso; NL-Lu 1666 (Thysius)

¹⁰ Pratum musicum, Adriaenssen 1584, f.14v e.v. (“Et Guillemette avez vous desiunez”); Diverses Piesces mises sur le luth, Ballard 1614, p.52 (second branle de village), Novus Partus, Besard II 1617, p.28, de tweede branle de village; Deze branle vertoont sterke gelijkenissen met de zesde branle de la royne in Testudo Gallo-Germanica, Fuhrmann 1615, p.139, Le second livre de Tablature de Luth, Vallet II 1616, p.14 en GB-Eu Col.2073, f.235r.